

Sociologie a plánování rozvoje ekonomiky v socialistických zemích

JAROSLAV KOHOUT
Vysoká škola ekonomická, Praha

Marxistická sociologie je tradičně orientována na poznání dynamiky společenského vývoje a v této souvislosti přirozeně i na studium ekonomiky jako základny společenského pohybu. Ve všech socialistických zemích se zájem sociologů v posledních letech stále intenzivněji zaměřuje na problémy řízení a plánování ekonomiky.

Obecnost této tendence již sama vylučuje výklad celé věci jen náhodným zájmem či pouhou módní vlnou. Jde zřejmě o hlubší, zákonité souvislosti. Poukázal na ně na prvé konferenci zemí RVHP o řízení, konané v Jerevanu v květnu r. 1975, ředitel Sociologického ústavu AV SSSR člen korespondent M. Rutkevič v referátu *Sociologické problémy plánování a řízení v rozvinuté socialistické společnosti* a byly dále dokumentovány v celé řadě diskusních příspěvků. Jde o to, že socialismus je první společenský řád v dějinách, v němž lidové masy v čele s dělnickou třídou, vedenou komunistickou stranou, mohou překonat živelnost společenského vývoje a přistoupit k cílevědomému řízení svého vývoje ke komunistické společnosti.

Potřebu tohoto cílevědomého, vědeckého řízení a plánování společenského pohybu zvýraznily velmi silně v posledních desetiletích procesy vědeckotechnické revoluce. Je prostě nemožné plánovat dlouhodobě pouze rozvoj vědy a techniky a současně ponechat náhodě a živelnosti vytváření společenských předpokladů tohoto rozvoje. Je nemožné plánovat automatizaci provozů a současně nepromýšlet dlouhodobou perspektivu překvalifikace pracovníků z těchto provozů, výchovu a přípravu celých nových profesí, podmínky úspěšného náboru a zejména stabilizace mladých lidí právě v těch oblastech ekonomiky, kde se jeví největší společenská potřeba apod.

Rovněž tak je za socialismu nemyslitelné, aby byly ponechány živelnosti i důsledky zavádění nové techniky, které jsou

především vysoce pozitivní, v některých směrech však, pokud nejsou řízeny, mohou znamenat i určitá nebezpečí (exhalace, problém vodních toků, zvýšení hluchosti, problém monotónnosti práce atd. atd.).

I tato oblast a její řešení patří do sféry, na niž orientují sjezdy komunistických stran v socialistických zemích pozornost teorie a praxe formulací usnesení o nezbytnosti spojit vědeckotechnickou revoluci s přednostmi socialismu. Mezi tyto přednosti nesporně patří i možnost centrálního řízení a plánování, vyplývající ze zspolečnění výrobních prostředků socialistickou revolucí. Soukromé firmy takového centrálního řízení a plánování odmítají; hájí existující anarchii příslušnými články buržoazních ústav o „svobodném podnikání“ a tak posilují anachronismus, který v kapitalistických zemích přežívá do období vědeckotechnické revoluce, anachronismus, který si v těchto zemích uvědomuje již i celá řada vědců, odborových předáků a pracujících.

Poznávat a potom i řídit a plánovat také sociální souvislosti vědeckotechnického rozvoje předpokládá ovšem všestranný rozvoj teorie i metodologie společenských věd a jejich orientaci na aktuální problémy řízení ekonomiky. V socialistických zemích byla přijata zvláštní usnesení o rozvoji společenských věd, v nichž jsou formulovány jmenovitě úkoly i v tomto směru, a to jak pro filozofii, ekonomii a vědecký komunismus, tak také pro sociologii, psychologii, pedagogiku a další disciplíny.

Pokud jde o sociologii, byl před ní postaven v první řadě úkol propracovávat teorii a metodologii třídní analýzy, vědecky analyzovat sociální strukturu socialistické společnosti, a to jak v makrosféře, tak i v mikrosféře. V posledních letech zdůraznili mnozí vedoucí představitelé na zasedáních ústředních výborů komunistických stran význam hlubokého poznání pra-

covních kolektivů. L. Brežněv nazval pracovní kolektiv základní buňkou socialistické společnosti. V. Biľak jej označil za přední oblast našeho teoretického výzkumu i praxe řízení. T. Živkov kritizoval některé naivní názory, které se projevují v praxi řízení pracovních kolektivů, a výslovně zdůraznil nutnost spolupráce společenských věd v této oblasti.

Významnost problému je dána skutečností, že právě v pracovních kolektivech se rozhoduje nejen o ekonomických výsledcích, nýbrž i o rozvoji osobnosti socialistických občanů. Je skutečně nutno docenit, že v pracovních kolektivech se tvoří nejen výrobky, ale především lidé dneška a zítřka.

Přitom věc není zdaleka jen etického charakteru, má objektivní základnu již v tom, že ve všech socialistických zemích dochází k orientaci z extenzivního řízení na intenzivní řízení ekonomiky. Nelze prostě očekávat, že rostoucí úkoly se budou moci v budoucnu zajišťovat nárůstem pracovních sil. Jejich zdroje jsou v podstatě vyčerpány. Jak tedy zajistit plnění stále vyšších úkolů?

Předně rozvojem nové techniky a vědy, zároveň však i novou kvalitou řídicí práce: zajištěním správné orientace kvalifikačního růstu pracovníků, racionalizace práce, poznáním motivačních faktorů, uplatňováním optimálního stylu vedení pracovních skupin atd.

Tak tedy vystupuje ze dne na den intenzivněji do popředí význam poznávání pracovních kolektivů, sociálních analýz a prognóz, sociální efektivnosti přijímaných opatření, sociálních ukazatelů a indikátorů atd.

Možno konstatovat, že nejvíce teoretických a metodologických prací o těchto nových a složitých otázkách existuje v Sovětském svazu. Zde je také shromážděno nejvíce zkušeností se sociálním plánováním.

Sovětské poznatky z oblasti sociálního plánování a řízení vyvolaly právem nejširší ohlas i na vzpomenuté prvé mezinárodní konferenci vědců a specialistů zemí RVHP o řízení. Ve třetí sekci, věnované sociologickým problémům řízení, byl vyhrazen IV. oddíl tematické *Systém sociálního plánování jako nástroj vědeckého ří-*

zení socialistické výroby. Akademik Osipov a Kolbanovskij se zabývali sociálními ukazateli a indikátory, prof. Petračenko normováním řídicí práce, prof. Andrejev problémy řízení sociální organizace podniku atd. Avšak nejen zde v sekci, nýbrž již v zahajovacím referátu a poté i v závěrečném slově podtrhl náměstek předsedy výboru pro technický rozvoj SSSR D. Gvišiani nezbytnost analýz sociálních důsledků vědeckotechnického rozvoje a naléhavost komplexního řízení, zahrnujícího i řízení a plánování sociálního rozvoje.

Tyto úkoly jsou velmi aktuální nejen v nejrozvinutější socialistické společnosti, společnosti sovětské, nýbrž v té či oné míře i v ostatních socialistických zemích. Dokumentuje to např. počet knih, statí a článků věnovaných otázkám řízení a vedení pracovních kolektivů, sociálním analýzám a prognózám, sociálnímu řízení podniků apod. V sovětské bibliografii, vydané pro Jerevanskou konferenci zemí RVHP o řízení, je uvedeno přes 240 titulů o této problematice publikovaných v socialistických zemích v letech 1970–1974. Povšimněme si proto nyní blíže stupně rozvoje teorie a praxe sociálního plánování v NDR, PLR, BLR a ČSSR na prahu pětiletých 1976–1980.

Německá demokratická republika

V řadě podniků v NDR byly již v dřívějších letech experimentálně ověřovány zkušenosti se zaváděním plánu sociálního rozvoje. Ukázala se řada pozitivních prvků. Poprvé se začaly řešit problémy pracovníků komplexně, byl zkoumán význam vazeb podniků na teritorium atd. Zároveň se projevila přílišná volnost, s níž podniky označovaly jakákoli sociální opatření za plán sociálního rozvoje; byla zejména pomíjena sociální analýza a prognóza, nebyla domyšlena vazba na hospodářský plán, instituce atd.

Proto se v NDR orientují na zavádění plánů sociálního rozvoje v podnicích až po roce 1980 a nyní intenzivně propracovávají obsah a metodiku sociálního plánování. Aktuálnost plánování rozvoje kolektivu pracujících je ovšem mimo pochybnost. Již nyní je zřejmá potřeba řešit komplexně problém fluktuace, dosahující v průměru 10–12 %. Bylo propočteno, že jeden reali-

zvaný nežádoucí odchod pracovníka stojí podnik 30 tisíc marek. Aktuální je i komplexní řešení podmínek snižování nemocnosti (420 tisíc zaměstnanců je denně uznáváno nemocnými).

Z hlediska přípravy sociálního plánování je v nastávající pětiletce aktuální realizace analýz profesionální struktury v návaznosti na rychlý technický rozvoj, dále kvalifikace a rekvalifikace pracovníků racionalizace práce.

Státní plánovací komise spolu s odbory vydala již v roce 1972 významný dokument,¹ který ukládá podnikům, aby na základě plánovací metodiky k pětiletce 1971–1975 zpracovaly i opatření týkající se materiálních podmínek a zdraví pracovníků, možnosti kulturního a sportovního vyžití, péče o děti zaměstnanců, rekreačních možností, bydlení a dojíždění do práce i vytváření zdravého prostředí. Tento dokument již výslovně předpokládá (bod 8 na str. 4) analýzy materiálního zajištění pracovníků, úrazů, pracovních míst, na nichž nejsou dodržovány normy bezpečnosti práce, a zejména fluktuace a jejich příčin.

Je pozoruhodné, že dokument ukládá podnikům, aby tyto části plánu projednaly s národními výbory. Vychází z poznatku, že je nezbytné řešit otázky sociální sféry podniku v úzké součinnosti s orgány místní správy. Zde ovšem vyvstává řada obtížných teoretických otázek. Podnik například ve svém plánu sociálního rozvoje musí počítat s rezervami pracovních sil v teritoriu. Jestliže mu však vyšší řídicí orgán v odborové linii změni jeho výrobní program, změni se i žádoucí (a plánovaná) profesionální struktura, a tedy i požadavky na pracovní síly v místě.

Nutno konstatovat, že v NDR věnují velmi seriózní a všestrannou pozornost řešení vztahu makrosféry a mikrosféry v sociálním plánování, a to včetně vztahů podnik-teritorium. Řada závažných příspěvků k tomuto tématu odezněla i na II. kongresu marxisticko-leninské sociologie, který se konal v květnu 1974 v Berlíně.²

V říjnu 1975 se konala v Rostocku mezi-

národní konference (150 účastníků) k tématu *Řízení a plánování sociálních procesů ve městě*. Ústav marxismu-leninismu Rostocké univerzity zde informoval o řadě svých teoretických prací i výsledcích průzkumu města Rostocku a celé oblasti: například o změnách ve složení dělnické třídy v závislosti na růstu industrializace, o struktuře technické inteligence, o životě mládeže v nových sídlištích, o vlivu růstu životní úrovně na životní způsob obyvatel, o opatřeních týkajících se důchodců, o problému dojíždění z nových sídlišť do podniků, o rozložení služeb, restaurací a obchodů vzhledem ke struktuře a situování průmyslu, o plánování a prognózování sociálního rozvoje města Rostocku, o významu třídní analýzy pro řízení teritoria, o vztazích urbanizovaných a agrárních částí teritoria, o adaptaci pracovníků z venkova v průmyslu, o analýze zdravotních služeb ve městě, o koncentraci obyvatel a průmyslu, o potřebách socialistické osobnosti, o dlouhodobém plánování rozvoje komunity, o cestách spolupráce podniků a komunálních služeb, o morálně politické jednotě kolektivu družstevních rolníků, o vztazích dělníků a rolníků a o jejich sblížování atd. atd. Konference programově navázala na usnesení VIII. sjezdu SED, požadující, aby se v řízení a plánování ještě více než dosud vycházelo z potřeb socialistických výrobců. To předpokládá znalost těchto potřeb, přesné zjištění faktorů ovlivňujících jejich změnu i prognózy těchto změn. Základem je zde vždy seriózní vědecká analýza sociální reality na makroúrovni i mikroúrovni. A právě touto cestou hodlají postupovat soudruzi v NDR během pětiletky 1976–1980.

Polská lidová republika

Je známo, že v polských podnicích i na centrálních úřadech byla po druhé světové válce realizována celá řada sociálních analýz, v prvních letech zejména analýzy adaptace nových pracovníků z venkova v prudce rostoucím průmyslu, později analýzy pro zpracování podkladů k vytváření

¹ Hinweise zur Ausarbeitung der betrieblichen Planteile zur Entwicklung der Arbeits- und Lebensbedingungen der Werktätigen. Herausgegeben vom Bundesverband des FDGB, 1972.

² Viz zejména svazek *Soziologie — Aktivität — Schöpfung — Leitung und Planung*. Dietz-Verlag, Berlin 1975.

tzv. sociálně vzdělávacích programů, vytyčených sjezdem odborů. Jednou z příznivých okolností v Polsku je relativní četnost kádrů schopných provádět sociální analýzy přímo v podnicích (odhaduje se na 300 podnikových sociologů a nejméně tolik psychologů).³ Pro řízení makroekonomiky je významná institucionalizace oddělení humanitních věd na ministerstvech a centrálních úřadech (např. na ministerstvu práce, mezd a sociální politiky od r. 1973).

Mnohdy velmi cenné průzkumy v terénu mají však poměrně malý praktický odraz v řízení podniků, jestliže ředitelé chápou výklad jejich výsledků jen jako osvětovou činnost. Věc však netkví pouze v subjektivním nezájmu vedoucích hospodářských pracovníků, nýbrž má značně hlubší kořeny (např. nevyjasněnost koncepcí tzv. humanizace práce, jejich nedostatečná vazba na hospodářský plán, snaha některých výzkumníků zvládnout jevy v podniku jen teoreticky a metodicky a nezasahovat do realizační sféry apod.).

V posledních letech se zájem polských marxistických sociologů soustřeďuje rovněž na problematiku sociálního plánování. Sekce sociologie práce Polské sociologické asociace organizovala v r. 1973 mezinárodní konferenci na téma *Sociální plánování v průmyslovém podniku*.⁴ Sociálnímu plánování města a oblasti byla věnována mezinárodní konference ve Varšavě v r. 1973.

Bulharská lidová republika

VII. světový sociologický kongres v r. 1970 ve Varně, který se poprvé v historii konal v socialistické zemi, byl významným stimulem dalšího rozmachu sociologických průzkumů, a to zejména v hospodářských organizacích. Tyto průzkumy byly organizovány z iniciativy stranických orgánů a pod jejich vedením tak, že výsledků bylo možno bezprostředně využít i ke zdokonalení plánovací a řídicí praxe na makroúrovni i mikroúrovni. Dnes má sociální

plánování v bulharské ekonomice již své místo a pozitivní výsledky.

Na základě rozhodnutí X. sjezdu BKS v r. 1971 byl již pětiletý plán na léta 1971–75 nazván *Plánem sociálně ekonomického rozvoje BLR*. Pětileté plány podniků zahrnovaly již vedle oddílů technického rozvoje i oddíl *Sociální rozvoj kolektivu podniku*. Takovéto oddíly obsahovaly i plány odvětví.

Normativní dokumenty pro šestou pětiletku (1976–80) poskytují instrukce pro organizaci vstřícných plánů v sociálně ekonomické oblasti. Za jejich realizaci je odpovědný náměstek ředitele pro sociální záležitosti, přípravu tohoto oddílu plánu zajišťuje *ústřední podniková komise pro plánování sociálního rozvoje*, vedená ředitelem podniku.

Praxe přináší i řadu obtíží a nových otázek. Slabinou jsou sociální analýzy a prognózy, objevuje se formálnost při sestavování plánů apod. Významné však je to, že i na sociální sféru se soustředily oči hospodářského vedení, že při řešení těchto nových úkolů vyrůstají kádry a mobilizuje se věda a výzkum.

V Bulharsku se již stalo tradicí organizovat národní konference o sociálním plánování. V r. 1974 např. byla tato konference věnována problematice sociálních analýz a řízení pracovních kolektivů.⁵ V r. 1976 se bude zabývat metodologií plánu sociálního rozvoje podniku.

Pokud jde o aplikaci sociálního plánování v teritoriální sféře, existují plány sociálního rozvoje tří měst. Nejvýznamnější je plán sociálního rozvoje města Varny a celé průmyslové rekreační oblasti.

Celé této problematice je v Bulharsku věnována systematická pozornost. Akademie společenských věd při ÚV KSB zařadila výzkum pracovního kolektivu do plánu svých dlouhodobých výzkumů. Pozoruhodnou diskusi o problému (kulatý stůl) uspořádal teoretický orgán Bulharské akademie věd *Sociologičeski problemi* (č. 5/1975, s. 58–78).

³ Výzkum činnosti podnikových sociologů ukázal, že se především zabývají 1. analýzami příčin fluktuace, 2. vztahy mezi dělníky a mistry, 3. sociálními podmínkami práce v podniku. Viz blíže Jendrzycki, V.: *Sociolog v zakładzie pracy*. Warszawa, Ossolineum 1970.

⁴ S obsahem jednání konference se lze seznámit ve sborníku *Planowanie społeczne w zakładzie pracy*. Warszawa, Instytut Wydawniczy CRZZ, 1974.

⁵ Planirane na socialnoto razvitiye na trudovite kolektivi. Varna, Izdatelstvo „Georgi Sakalov“, 1975.

XIV. sjezd KSČ věnoval velkou pozornost rozvoji vědeckotechnické revoluce, úloze vědy a jejího všestranného spojení s praxí:

„Rozvoj socialistické společnosti je bezprostředně spojen s rozvojem vědy. Stojí před námi úkol organicky spojit vymoženosti vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialistické společnosti. Politika strany v oblasti vědy je proto nedílnou součástí její celkové politické strategie při uskutečňování historické úlohy dělnické třídy. Vychází z principu internacionálního charakteru vědy a z prohlubující se integrace vědy světového socialistického společenství... Je nutno rozhodně překonávat tendence k samoučelnosti ve výzkumu, koncentrovat síly na hlavní úkoly, přiblížit vědu k výrobě a praxi a vytvářet takové podmínky, aby tvořivá práce vědecké inteligence mnohem více přispívala k rozvoji socialismu...“

Boj s revizionismem, buržoazními a maloburžoazními koncepcemi vést na základě rozvíjení teorie marxismu-leninismu a jednotlivých společenskovědních oborů z něho vycházejících. Předním úkolem proto je formovat marxisticko-leninské síly a zaměřit společenskovědní frontu na řešení aktuálních otázek socialistické výstavby.“⁶

Za jednu z nejaktuálnějších otázek označil sjezd řízení národního hospodářství, zejména posílení úlohy plánu jako hlavního nástroje řízení.

Problémy řízení a plánování ekonomiky i vytváření všech potřebných podmínek k rozvoji aktivity a iniciativy pracujících se široce zabýval i VIII. všeooborový sjezd (červen 1972).

Předseda ROH a člen předsednictva ÚV KSČ s. Karel Hoffman v referátu uvedl: „V každém podniku či socialistické organizaci by měl být vypracován dlouhodobý komplexní program podnikové péče o pracující, navazující na ekonomické úkoly, který bude každoročně konkretizován a zabezpečován kolektivní smlouvou. Tyto programy se po ověření v praxi mohou stát postupně přechodem k plánování sociálního rozvoje podnikových kolektivů, aby

se péče o pracující v celém rozsahu stala nedílnou součástí plánu rozvoje výroby. Současně bude Ústřední rada odborů usilovat o stanovení závazných norem sociálního vybavení všech průmyslových závodů a provozů.“⁷

Sjezd tuto linii schválil a vyjádřil ji v příslušném usnesení (oddíl III., článek 9): „Přistoupit od operativního řešení dílčích úkolů ke stanovení dlouhodobých programů péče o pracující. Hospodářské vedení v součinnosti s odborovými orgány ve vybraných podnicích zpracují a v praxi ověří v letech 1973–1975 dlouhodobé programy komplexní podnikové péče o pracující, spjaté s jejich výrobně ekonomickými úkoly. Sjezd považuje za žádoucí vydat společný dokument vlády ČSSR a ÚRO vyjadřující hlavní úkoly a zásady péče organizací o pracovníky.“⁸ Společný dokument, o němž se zde hovoří, je *Usnesení Federální vlády ČSSR v dohodě s ÚRO, č. 66 ze dne 8. 3. 1972.*

Z vládního usnesení je zřejmé, že vyšší stupně řízení (ministerstva, VJH) jsou povinny pomáhat podnikům metodicky i konzultacemi, aby mohly realizovat péči o pracovníky. Účinná realizace ovšem znamená nejen operativní řešení již zřejmých problémů, ale především poznávání jejich příčin a formulaci *preventivních* opatření, která by jejich vývoj usměrňovala žádoucím způsobem. To vyžaduje *zavedení sociální analýzy* jako běžné metody řízení socialistických podniků i odborové práce. Vládní usnesení zřejmě i z tohoto důvodu v bodu E ukládá zpřesnit údaje o potřebě absolventů sociálních škol a vysokoškolsky vzdělaných odborníků, kteří by mohli takové úkoly plnit, kteří by mohli vypracovávat koncepční materiály k dispozici generálnímu řediteli a jeho náměstkům, stranicovým a odborovým orgánům, provádět kvalifikované analýzy nejzávažnějších sociálních jevů, jako je fluktuace, absence, úrazovost, podmínky zvyšování iniciativy, zlepšovatelství, soutěžení, řešení bytových a dopravních problémů zaměstnanců, řešení zdravotních a hygienických otázek v rámci celé VJH.

⁶ XIV. sjezd KSČ. Praha, Svoboda 1971, s. 583.

⁷ ROH *jednotně za splnění závěrů XIV. sjezdu KSČ*. Rudé právo 13. 6. 1972, s. 4.

⁸ Odbory a společnost 1972, č. 45, s. 21.

V některých velkých československých podnicích — například ve Východoslovenských železárnách, ve Vítkovicích, v podniku Škoda Plzeň — již existují útvary plnící tyto funkce. Pracují v nich statistici, psychologové a sociologové, ekonomové práce a jiní. Společenské vědy jsou velkou potencionální silou ke zvýšení efektivnosti řízení ekonomiky vůbec a řízení a vedení pracovních kolektivů zvláště. Předpokladem jejího uplatnění je systematický rozvoj společenských věd a jejich orientace podle stranických usnesení, tedy i k realizaci vědeckých sociálních analýz, poskytujících validní poznatky, které mohou být v řídicím procesu aplikovány.

Pro rozvoj společenských věd a jejich orientaci na řešení nejaktuálnějších otázek praxe, včetně problémů řízení a plánování ekonomiky, má zásadní význam usnesení předsednictva ÚV KSČ *Vývoj, současný stav a úkoly společenských věd v Československé socialistické republice*, přijaté 3. 5. 1974. Ukládá se v něm ekonomické vědě, avšak i filozofii a sociologii, rozpracovat otázky plánování a prognózování, a to včetně „vědeckého řízení sociálních procesů a sociálního plánování“.

Po vyhodnocení experimentů s komplexními programy sociální péče (vládní usnesení č. 66) přijala federální vláda usnesení č. 139 ze dne 5. 5. 1975, jímž se pro období 6. pětiletky zavádějí komplexní programy péče o pracující do všech socialistických organizací a ve vybraných organizacích (v 10 podnicích a 2 okresech) se v této pětiletce přistoupí již k experimentálnímu ověření *plánů sociálního rozvoje*. Zde již není hlavním objektem oblast sociální péče, nýbrž především cílevědomá přeměna celé sociální struktury podnikového kolektivu (profesionální, kvalifikační, věkové) podle dlouhodobé prognózy technického rozvoje, dále cílevědomé vytváření podmínek pro rozvoj harmonické socialistické osobnosti každého člena pracovního kolektivu a uvědomělé řízení vývoje socialistických kolektivů v kolektivy komunistické.

Jde tedy zřejmě o vyšší, náročnější etapu, pro níž je třeba s dostatečným předstihem připravit celou řadu podmínek během 6. pětiletky. I z toho je zřejmé, že rozhodnutí našich stranických, odborových a vládních orgánů jsou rozvážná, dávají čas i prostor tyto podmínky vytvářet a zároveň již i prakticky plány sociálního rozvoje prověřovat. Vytváření nezbytných podmínek se pak týká nejen materiálních a organizačních opatření, nýbrž i teorie, výzkumů a výchovy kádrů. V tomto směru se jeví jako zvláště důležité teoretické a metodologické řešení problémů plánování sociálního rozvoje v oblasti makrosféry (národohospodářské, odvětvové a regionální plánování, stanovení sociálních ukazatelů, vyjasňování otázek sociálně ekonomické efektivnosti atd.). V ČSSR se objevily již i první významné práce v tomto směru, zejména práce F. Kutty a J. Mihálíka.⁹

Pro rozvoj teorie i pro praxi řízení a plánování sociálního rozvoje jsou velmi významné sociální analýzy mikrosféry. Představují výchozí etapy v programech sociální péče, a jsou dnes realitou v tisících podnicích a organizacích. Jejich jednotné zaměření i základní metodické vedení zajišťuje *Pokyn pro sestavování komplexního programu péče o pracovníky na léta 1976–1980*, který vydalo federální ministerstvo práce a sociálních věcí a ministerstva práce a sociálních věcí ČSR a SSR v červnu 1975.¹⁰

Mnohem náročnější sociální analýzy jsou nezbytnou výchozí etapou plánu sociálního rozvoje kolektivů pracujících. Metodika byla již připravena Československým ústavem práce a sociálních věcí (pracoviště Praha). Výzkumné ústavy resortů zpracovaly již řadu metodických pokynů pro svoje podniky. Mají-li být pokyny úspěšně aplikovány v řízení podniků i teritoriálních celků (město, oblast), je třeba dále rozpracovávat teoretické i metodické přístupy právě v období 6. pětiletky a vytvořit tak instrumentář sociálních analýz v hospodářské praxi i pro pracovníky

⁹ Kutta, F. — Soukup, M. a kol.: *Řízení v období vědeckotechnické revoluce*. Praha, Svoboda 1973.

Kutta, F.: *Řízení vědeckotechnického rozvoje a sociálně-ekonomická efektivnost*. Sociologický časopis 2/1976.

Mihálik, J.: *Plánovanie sociálneho rozvoja*. Bratislava, Práce 1974.

Mihálik, J.: *Perspektivy plánovania sociálneho rozvoja*. Syntéza 5/1975.

¹⁰ Viz Příloha časopisu Odborář 13/1975.

s odlišnou předchozí kvalifikací (techniky, ekonomy, právníky aj.). Některé práce tohoto typu jsou již v tisku.¹¹

Jedním z nejzávažnějších předpokladů širokého uplatnění společenských věd v řízení socialistické ekonomiky je nepochybně příprava kádrů.

Plánování sociálního rozvoje v hospodářské sféře vyžaduje cílevědomou přípravu zejména těchto skupin pracovníků:

- a) přípravu *vedoucích hospodářských pracovníků* — alespoň v tom rozsahu, aby mohli řídit práci i v tomto směru, hodnotit výsledky výzkumů, vytvářet prostor a předpoklady pro realizaci sociálně ekonomických analýz apod.;
- b) rozšíření kvalifikace *plánovačů* i na sociální plánování (na ekonomických školách již ve specializaci *národohospodářské plánování*, jinak postgraduálními kursy);
- c) orientaci *specialistů* na sociálně ekonomické analýzy — zejména přípravu podnikových sociologů a psychologů, sociálních pracovníků a pracovníků kádrových a personálních útvarů.

První postgraduální kurs sociálního plánování v ČSSR zahájila v r. 1975 Vysoká škola ekonomická v Bratislavě. Již od r. 1973 se přednáší o sociálním plánování na Vysoké škole politické v Praze, Vysoké škole ekonomické v Praze a Bratislavě, v postgraduálních kursech ministerstva školství, stavebnictví, zemědělství, strojírenství aj., v kursech cyklické přípravy vedoucích hospodářských pracovníků. Přesto však je nutné, aby příprava kádrů (např. techniků-vedoucích hospodářských pracovníků apod.) pro sociální plánování byla v letech 1976–1980 mnohem intenzivnější.

* * *

Plánování sociálního rozvoje představuje nový a v mnohých směrech teoreticky i prakticky obtížný problém. Potřeba jeho řešení je v období rozvíjející se vědeckotechnické revoluce stále naléhavější. Toto řešení je reálné jen v podmínkách socialistické společnosti, jejíž rozvoj ve společnosti komunistickou je opět myslitelný pouze cestou cílevědomého řízení a pláno-

vání nejen vědeckotechnických, nýbrž i sociálně ekonomických procesů. Proto se tento úkol dostal zákonitě na pořad dne ve všech socialistických zemích. Dosavadní zkušenosti ukazují, že i u nás v Československu bude tento úkol řešen úspěšně.

Резюме

Когоут Я.: Социология и планирование экономики в социалистических странах

Марксистская социология с самого начала исследует роль экономики как базиса общественного развития. В последние десятилетия в социалистических странах она ориентируется в первую очередь на вопросы целенаправленного управления динамикой экономического развития. Наиболее значительный теоретический и практический опыт в области социального управления и планирования накоплен в СССР, что показала и 1 конференция стран-членов СЭВ по управлению, состоявшаяся в мае 1975 г. в Ереване. Интересных результатов добились и в прочих социалистических странах. Автор останавливается на развитии планов гуманизации труда в Польской Народной Республике, информирует о первых конференциях по планированию социального развития. Значителен прогресс в Болгарской Народной Республике — там, наряду с многочисленными планами социального развития отдельных предприятий — существует уже и план социального развития города Варны. Значительная теоретическая работа по вопросу сочетания планов социального развития по территориальному и производственному признаку проделана в ГДР: в 1975 г. В Ростке осуществилась значительная конференция по этому вопросу, проведенная Институтом марксизма местного университета.

Заключение статьи посвящено информации о новейшем развитии социального планирования в ЧССР.

Summary

Kohout J.: Sociology and Economic-development Planning in Socialist Countries

It has become a part of the tradition of Marxist sociology to examine the role of economics as the basis of social development. In the socialist countries, an orientation to a purposeful management of the dynamics of economic development has been especially prevalent in the course of the last decade. Ample theoretical and practical experience in social management and planning exists in the USSR; this was again made evident on the 1st Conference of CMEA member countries on management, held in Jerevan in May

¹¹ Např. Kohout, J.: *Sociální analýza a řízení socialistického podniku*. Praha, Práce 1976.

1975. However, interesting results have already been achieved also in other socialist countries. The paper discusses the development of plans concerning the humanization of labour in Poland and provides information on the first conferences devoted to social-development planning. Considerable progress has been achieved in the Bulgarian People's Republic; here, besides a great number of enterprise plans throughout the country, there already exists a plan of the social develop-

ment of the town of Varna. Also in the German Democratic Republic, work concerning the relations between regional and branch social-development planning is theoretically well-developed. In 1975, a significant conference took place in Rostock, organized by the Institute of Marxism, University of Rostock.

In conclusion, the most recent information concerning social-development planning in Czechoslovakia is discussed.